(ફક્ત ખાનગી ઉપયોગ માટે)

ડિપ્લોમા ઈન કો-ઓપરેટિવ મેનેજમેન્ટ

D C M

સહકારી મંડળીઓના કાયદાકીય પાસાંઓ

અભ્યાસ નોંધ

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ

'સહયોગ', રીલિફ રોડ, જ્યોતિની સંઘ પાછળ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

ફોન : (૦૭૯) ૨૫૩૫૨૨૨૦, ફેક્સ : (૦૭૯) ૨૫૩૫૧૩૬૦

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં.
૧.	**ભારતના સહકારી કાયદાનો સંક્ષિપ્ત ઈતિહાસ.**	**૭ થી ૧૩**
	● કો-ઓપરેટિવ ક્રેડિટ સોસાયટીઝ એક્ટ, ૧૯૦૪.	
	● સહકારી મંડળીઓનો કાયદો, ૧૯૧૨.	
	● સ્ટેટ લેવલ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ, ૧૯૨૫.	
	● ગુજરાત સહકારી મંડળીઓનો અધિનિયમ, ૧૯૬૧.	
૨.	ડિપ્લોમા ઈન કો-ઓપરેટિવ મેનેજમેટ, ડીસીએમ - લોઅર ડિપ્લોમા છે. જેથી પ્રાથમિક કક્ષાની સહકારી મંડળીઓ, સહકારી સંસ્થાઓ જેવી કે દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળીઓ, લેમ્પ્સ્, અર્થક્ષમ, સેવા સહકારી મંડળીઓ, સહકારી ગ્રાહક મંડળીઓ, શરાફી સહકારી મંડળીઓ, અર્બન કો-ઓપરેટિવ બેન્કો જેવી પ્રાથમિક કક્ષાની સહકારી મંડળીઓને લાગુ પડતી મહત્ત્વની જોગવાઈઓ કાયદામાં વિસ્તૃત રજૂ કરી છે.	
૩.	**ગુજરાતનો સહકારી મંડળીનો કાયદો, ૧૯૬૧ (નં. ૧૦)**	
	ગુજરાત સહકારી મંડળીઓનો કાયદો - નિયમો	

પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓ, સંસ્થાઓને લાગુ પડતી મહત્ત્વની જોગવાઈઓ :

- ભારતમાં સૌ પ્રથમ સહકારી મંડળીઓનો કાયદો, ૧૯૦૪
  (સહકારી ધિરાણ સોસાયટીઓનો કાયદો.)
- ભારતમાં સહકારી મંડળીઓનો કાયદો, ૧૯૧૨.
  (દરેક પ્રકારની સહકારી મંડળીઓને આવરી લીધી.)
- ધી બોમ્બે કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ, ૧૯૨૫.
  (દરેક પ્રાંતનો પોતાનો કાયદો) - મુંબઈ રાજ્ય.
  આ કાયદામાં ત્રણ પ્રદેશ, મુંબઈ પ્રદેશ, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છ પ્રદેશ.
  (આ રીતે દ્વિભાષી મુંબઈ રાજ્ય કહેવાતું.)
- ૧, મે ૧૯૬૦માં મુંબઈ રાજ્યનું વિભાજન થયું. આ સમયે ગુજરાતમાં ૧૯૨૫નો કાયદો અમલમાં હતો.

- ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૬૧ - ૧ મે, ૧૯૬૨થી અમલીકરણ.
- ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૬૧ નં. ૧૦ કલમ-૧૭૦, પ્રકરણ-૧૪.
- ગુજરાત સહકારી મંડળી નિયમો, ૧૯૬૫ નિયમો-૧૪૧, પ્રકરણ-૯

★ ★ ★

પ્રકરણ-૧ કાયદાનું નામ, કાર્યક્ષેત્ર, વ્યાખ્યાઓ વગેરે.

કલમ-૧ કાયદાનું નામ, કાર્યક્ષેત્ર.

પ્રકરણ-૨ રજિસ્ટ્રાર અને રજિસ્ટ્રેશન.

કલમ-૪ કઈ મંડળી નોંધી શકાય ?

કલમ-૫ મંડળીની જવાબદારી.

કલમ-૬ મંડળીની નોંધણીની શરતો.

કલમ-૮ મંડળીની નોંધણી માટેની અરજી, દરખાસ્ત.

કલમ-૫, ૬, ૨૨ અનુસાર પત્રક ક. ૪ નકલમાં.

કલમ-૯ રજિસ્ટ્રેશન, પ્રમાણપત્ર.

કલમ-૧૩ મંડળીના પેટા નિયમમાં સુધારણા વિધિ.

કલમ-૧૫ નામમાં ફેરફાર.

પ્રકરણ-૩ સભ્યો તેમજ તેમના હક્કો અને જવાબદારીઓ.

કલમ-૨૨ સભ્ય થવા માટેની લાયકાત.

કલમ-૨૪ ખુલ્લું સભ્યપદ (૩ માસની મુદ્દતમાં નિર્ણય)

કલમ-૨૫ નામનો, સહાનુભૂતિ દર્શક સભ્ય. (૧૦% મર્યાદા)

કલમ-૨૩ સભ્યને દૂર કરવા બાબત.

કલમ-૨૬ સભ્યપદ બંધ થવા બાબત. (કલમ-૩૪ જવાબદારી)

કલમ-૩૬ સભ્યને કાઢી મૂકવા બાબત. (AGM માં ૩/૪ બહુમતી)

કલમ-૨૮ સભ્યને મતદાન અંગે અધિકાર.

કલમ-૨૯ શેર ધરાવનાર પર નિયંત્રણ, નિયમ-૧૬ (૨૦%)

કલમ-૩૩ ચોપડા વગેરે જોવાના હક્કો, નિયમ-૨૦.

કલમ-૨૭ લેણી થતી રકમો ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સભ્ય તરીકેના હક્કો વાપરી શકાશે નહિ.

કલમ-૩૦ હિસ્સો અથવા હિત તબદીલ કરવા ઉપર નિયંત્રણ. નિયમ-૧૭.

કલમ-૩૧ સભ્યનું મૃત્યુ થયેથી હિત તબદીલ કરી આપવા બાબત. નિયમ-૧૯. (વારસદાર)

પ્રકરણ-૪ મંડળીઓનું સંસ્થાપન, ફરજો, વિશેષાધિકારો.

કલમ-૩૭ મંડળીઓ સંસ્થાપિત મંડળીઓ હોવા બાબત.

કલમ-૩૯ મેમ્બર, સભ્યોનું રજિસ્ટર, નિયમ-૨૨.

કલમ-૪૦ અધિનિયમ, નિયમો વગેરે બિનસભાસદ જોઈ શકશે.

કલમ-૪૪ નાણાં ઉછીના લેવા પર નિંત્રણ. (થાપણો, નિયમ-૨૪)

કલમ-૪૫ લોન આપવા પર નિયંત્રણ (ફક્ત સભ્યને મળે)

કલમ-૪૮ મંડળીનો અગ્ર હક્ક.

કલમ-૫૦ વેતનમાંથી માંગણીની રકમ કપાત કરવા બાબત.
૧૪૭-૧૪૮ સી.સી. ૧૪ દિવસમાં જમા, ૧માસ સજા, રૂા. ૫૦૦૦/- દંડ.

પ્રકરણ-૫ મંડળીઓને રાજ્ય સહાય આપવા બાબત.

પ્રકરણ-૬ મંડળીઓને મિલકત અને ફંડ.

કલમ-૬૫ ફંડનું વિભાજન કરવું નહિ./માનદ્ વેતન નફાના ૫%, રૂા. ૧,૦૦૦/-

કલમ-૬૬ નફાનો વિનિયોગ-૬૬-૧ મુજબ ખર્ચાઓ બાદ.

કલમ-૬૭ અનામત ફંડ ૨૫%, ૧૦% (૬૭-ક, ૧૫% બેન્ક)

કલમ-૬૭/૧ શકમંદ લેણાની જોગવાઈ.

કલમ-૬૮ ડિવિડન્ડ, નિયંત્રણ. (૧૫%)

કલમ-૬૯ રાજ્ય સંઘ શિક્ષણ ફંડ. નિયમ-૩૧.

કલમ-૭૦ જાહેર હેતુઓ માટેનો ફાળો, ૨૦% સુધી.

કલમ-૭૧ ફંડોનું રોકાણ, નિયમ-૨૯, નિયમ-૩૦ રોકાણ ઉપર નિયંત્રણ.

કલમ-૭૨ કર્મચારી પ્રોવિડન્ટ ફંડ/ગ્રેજ્યુઈટી ફંડને લાગુ કરવું.

પ્રકરણ-૭ મંડળીઓનો વહીવટ.

આ પ્રકરણમાં કલમ ૭૩થી ૮૩માં મંડળીઓનો વહીવટ કેવી રીતે ચલાવવો/કરવો તે અંગેની વ્યવસ્થા દર્શાવે છે.

કલમ-૭૩ મંડળીનો અંતિમ અધિકાર (કલમ-૭૭ તથા કલમ-૩૭)

કલમ-૭૪ સમિતી, તેની સત્તા અને કાર્યો.
સમિતી એટલે - વ્ય. કમિટી, મેનેજિંગ કમિટી, નિયામક મંડળ, બોર્ડ

ઑફ ડાયરેક્ટર્સ, બોર્ડ ઑફ મેનેજમેન્ટ.

સમિતીના વિવાદ અંગે કલમ-૯૬થી નિરાકરણ.

સમિતીને બરતરફ કરવાની રજિસ્ટ્રારને સત્તા, કલમ-૮૧થી.

કમિટી પ્રથમ સામાન્ય સભામાં ચૂંટાય, પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખની ચૂંટણી, વર્ષ પુરું થતા સુધી રહે.

કલમ-૭૪ સાથે નિયમ-૩૨ કમિટી સભ્યોની લાયકાત, નિયમ-૩૩ કમિટીની સત્તાઓ, નિયમ-૩૪ કમિટીની ફરજો.

કલમ-૭૪બી મંડળીની સમિતીમાં બે બેઠકો અનામત, એક બેઠક એસ.ટી. અથવા એસ.સી.માંથી, એક બેઠક નાના, સિમાંત ખેડૂતમાંથી.

અનામત બેઠકો પૈકી કોઈપણ બેઠક ચૂંટણી અથવા નિમણૂંકથી ભરવામાં ન આવે ત્યારે કોઈ સભ્યને કો-ઓપ્ટ કરીને ભરવી પડશે.

કલમ-૭૪બીબી મંડળીની સમિતિમાં સ્ત્રીઓ માટે અનામત.

૧૧થી વધુ સભ્ય ન હોય તેવી સમિતીમાં એક.

૧૧થી વધુ સભ્ય હોય તેવી સમિતીમાં બે અનામત.

કલમ-૭૫ મંડળીના નિવૃત્ત થતા પ્રમુખ/ચેરમેન નવા ચૂંટાયેલ પ્રમુખને કેટલીક વખત ચાર્જ સોંપતા નથી. ચાર્જ સોંપવો ફરજિયાત છે.

ચાર્જ ન સોંપે ત્યારે રજિસ્ટ્રાર તેમના પ્રતિનિધિ મારફતે આદેશ આપી કલમ-૮૩ની જોગવાઈએ દફતરો વગેરે જપ્ત કરવાની સત્તા છે.

કલમ-૭૫એ સમિતીના સભ્યોને જે તે સમયે અમલમાં હોય તે મુજબ સીટીંગ ફી, મુસાફરી તથા દૈનિક ભથ્થા ચૂકવવાની જોગવાઈ છે.

કલમ-૭૬ મંડળીના મેનેજર, સેક્રેટરી, હિસાબનીશ, અથવા કોઈપણ અધિકારીની નિમણૂંકની લાયકાત, નોકરીની શરતોની જોગવાઈ.

કલમ-૭૬ એ. મેનેજિંગ ડિરેક્ટરની/મુખ્ય કારોબારી અધિકારીની નિમણૂંક/દૂર કરવા મંજૂરીની જરૂર.

કલમ-૭૭ વાર્ષિક સામાન્ય સભા, કાર્યવાહીની સંપૂર્ણ સમજૂતી.

એજન્ડા, કાર્યસૂચી, કામો.

સભા બોલાવવી ફરજિયાત, નાણાંકીય વર્ષ સપ્ટેમ્બર સુધીમાં

ચૂક કરે તો દંડ રૂા. ૨૫૦/- (૧૪૭-એચ-૧૪૮-એચ)

કલમ-૭૮ ખાસ સામાન્ય સભા (વર્ષમાં વહીવટી બાબતે ગમે તેટલી વખત બોલાવી શકાય.)

કલમ-૮૧ સમિતીને બરતરફ કરવાની સત્તા, રજિસ્ટ્રારને.

સમિતી કાયદા, નિયમો અનુસાર મૂકવામાં આવેલી ફરજો અંગે બેદરકાર રહે/ચૂક કરે.

સભ્યોના હિતને નુકસાન કરે તેવું કૃત્ય કરે.

કલમ-૧૬૦-૧ હેઠળના હૂકમો, ફરમાનોનો અમલ ન કરે.

કલમ-૮૩ મંડળીનું રેકર્ડ જપ્ત કરવાની વિશાળ સત્તા રજિસ્ટ્રારને.

ચેડા થવા/નાશ થવાનો સંભવ હોય.

મિલકતનો દૂરઉપયોગ થવાનો સંભવ હોય.

મંડળીનો અધિકારી અથવા કબજો ધરાવનાર વ્યક્તિ નાણાં, દફતર, મિલકતનો કબજો ગેરવાજબી રીતે ના આપે.

કબજો ન સોંપે તો - એક્ઝિક્યુટીવ મેજિસ્ટ્રેટને અરજી કરે અને પોલીસ અધિકારી મારફત જપ્ત કરી શકે છે.

પ્રકરણ-૮ ઓડિટ, તપાસ, તપાસણી, અને દેખરેખ.

કલમ-૮૪ ઓડિટરની નિમણૂંક

નિયમ-૩૮એ, ઓડિટ ફીનું ધોરણ (૫૦ રૂ. ૩૦૦૦/-)

નિયમ-૩૮બી, ઓડિટ વર્ગીકરણ.

કલમ-૮૬ ચોક્સી/તપાસ.

કલમ-૯૩ કસુરદાર સામે નુકસાની આકારવાની સત્તા રજિસ્ટ્રારને.

પ્રકરણ-૯ તકરારોનો નિર્ણય કરવા માટેની કાર્યરીતિ (બોર્ડ ઑફ નોમીનીઝ)

કલમ નં. ૯૬થી ૧૦૪.

પ્રકરણ-૧૦ ફડચો, કાર્યવાહી, કલમ-૧૦૭થી ૧૧૫.

પ્રકરણ-૧૦એ અને ૧૦ખ શહેરી બેન્કો માટે અમુક જોગવાઈઓ.

(કલમ-૧૧૫અ થી ૧૧૫-એલ સુધી)

પ્રકરણ-૧૧ જમીન વિકાસ બેન્ક, કલમ-૧૧૬થી ૧૪૫.)

પ્રકરણ-૧૧એ કેટલીક મંડળીઓની સમિતિઓ અને અધિકારીઓની ચૂંટણી.

(કલમ-૧૪૫એ થી ૧૪૫ ઝેડ સુધી)

પ્રકરણ-૧૨ ગુનાઓ અને શિક્ષા, કલમ-૧૪૬થી ૧૪૯.

પ્રકરણ-૧૩ અપીલો, ફેરવિચારણા, પુનઃનિરીક્ષણ.

કલમ-૧૫૦-ટ્રીબ્યુનલ-૧૫૧થી ૧૫૫.

પ્રકરણ-૧૪ અન્ય.

કલમ-૧૫૬ સહકારી કાઉન્સીલ,

કલમ-૧૫૭ થી ૧૭૦.

૩. **મલ્ટીસ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ ઍક્ટ, ૨૦૦૨.**

- કાયદાના મુખ્ય લક્ષણો.
- બોર્ડની સત્તાઓ - કાર્યો.
- ચોખ્ખા નફાની વહેંચણી.
- સહકાર ઉપરની રાષ્ટ્રીય નીતિ.

૪. **અન્ય કાયદાઓ :**

૧. ભારતીય કરાર ધારો, ૧૮૭૨.
પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓને લાગુ પડતી મહત્ત્વની જોગવાઈઓ.

૨. મિલકત હસ્તાંતરનો કાયદો.
મિલકતની તબદીલી.
ખરીદનારની જવાબદારી, હક્કો.
ગીરો, ગીરોના પ્રકાર.

૩. બોનસ ચૂકવવાનો કાયદો, ૧૯૬૫.

૪. પ્રો. ફંડ અંગેની યોજના.

૫. ગ્રાહક સુરક્ષા ધારો, ૧૯૮૬.

૬. ખાદ્ય, ભેળસેળ અંગેનો કાયદો, ૧૯૫૪.

૭. સિવિલ પ્રોસીજર કોડ, ૧૯૦૮, મહત્ત્વની જોગવાઈઓ.

૮. ભારતનો ફોજદારી ધારો, ૧૮૬૦.
મહત્ત્વની જોગવાઈઓ.

૯. પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓ, ટેક્ષેશન.
લાગુ પડતા મહત્ત્વના વેરાઓ (ટેક્ષ)

૧૦. ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતી, કાયદો, ૧૯૬૩.

૧૧. ગ્રેજ્યુઈટી એક્ટ, ૧૯૭૨.

૧૨. ભારતનો ધીરધાર અંગેનો કાયદો.

૧૩. સહકારી સંસ્થાઓ અને માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫.

નોંધ : પરીક્ષાલક્ષી કાયદા :

૧. ભારતનો કરારનો કાયદો.

૨. મિલકત હસ્તાંતરનો કાયદો.

૩. ગ્રાહક સુરક્ષા ધારો.

૪. ભારતનો ફોજદારી ધારો.

૫. ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતિ ધારો.

૬. ભારતનો ધિરધાર અંગેનો કાયદો.

★ ★ ★